

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

“กรุณา” คือ ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์, ความห่วงใย เมื่อเห็นผู้อื่นมีทุกข์ คิดหาทางช่วยเหลือ ปลดเปลื้องทุกข์ของเขา¹

จากความหมายของ “กรุณา” ข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า บุคคลใดก็ตาม ถ้าได้กระทำการช่วยเหลือบุคคลอื่นให้หลุดพ้นจากความทุกข์ เช่น การช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย วิกฤติภัย อคติภัย การช่วยเหลือผู้ประสบอุบัติเหตุ การช่วยเหลือให้บุคคลหลุดพ้นจากการถูกฆาตกรรม และการช่วยเหลือให้บุคคลลงเดินจากการกระทำอัตวินิบาตกรรม ฯลฯ ล้วนแล้วแต่เป็นบุคคลที่สมควรได้รับการยกย่องชมเชยจากสังคมว่า เป็นบุคคลที่ได้บำเพ็ญคุณธรรมข้อกรุณา ซึ่งเป็นคุณความดีประการหนึ่งของปัจเจกชน

ในทางสังคม หากสมาชิกใดของสังคม บำเพ็ญคุณธรรมข้อกรุณาแก่กันและกันแล้ว ย่อมจะทำให้สังคมนั้น อยู่ได้อย่างเป็นปกติสุข

ในการประกอบวิชาชีพ จะพบว่า จรรยาบรรณของหลายวิชาชีพ ได้ยึดคุณธรรมข้อกรุณาเป็นหลักการสำคัญของการปฏิบัติหน้าที่ เช่น ข้อบังคับสภาการพยาบาล ได้ระบุไว้ว่า “ผู้ประกอบวิชาชีพการพยาบาล ผู้ประกอบวิชาชีพการผดุงครรภ์ และผู้ประกอบวิชาชีพการพยาบาลและผดุงครรภ์ ต้องไม่ปฏิเสธการช่วยเหลือผู้ที่อยู่ในระยะอันตรายจากการเจ็บป่วย เมื่อได้รับคำขอร้องและคนอยู่ในฐานะที่จะช่วยได้”² ส่วนวงการการแนะแนว โดยสมาคมแนะแนวแห่งสหรัฐอเมริกา (American Personnel and Guidance Association) ก็ได้กำหนดจรรยาบรรณของครูแนะแนวไว้ประการหนึ่งว่า

¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540), หน้า 7.

² จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, รวบรวมจรรยาบรรณอาจารย์และจรรยาบรรณวิชาชีพ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 28.

“ครูแนะแนว จะต้องช่วยให้นักเรียนที่มารับบริการ ได้พัฒนาจนถึงขีดสุดตามศักยภาพของแต่ละบุคคล” ในขณะที่ สวัสดิ์ สุวรรณอักษร ได้ระบุคุณสมบัติข้อหนึ่งในเจ็ดข้อของครูแนะแนวว่า “ครูแนะแนวต้องเชี่ยวชาญรักษาสุขภาพจิตของนักเรียนจนเป็นสุข”³

ในด้านกฎหมายซึ่งเป็นกติกากฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันในสังคม ก็ได้ให้ความสำคัญกับคุณธรรมข้อกรณาไว้เช่นเดียวกัน โดยจะเห็นได้จากประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 374 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “ผู้ใดเห็นผู้อื่น ตกอยู่ในอันตรายแห่งชีวิต ซึ่งตนเองอาจช่วยได้ โดยไม่ควรกลัวอันตรายแก่ตนเองหรือผู้อื่น แต่ไม่ช่วยตามความจำเป็น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือนหรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ”⁴

จากตัวอย่างที่ยกมากล่าวนี้ เป็นการแสดงให้เห็นว่า คุณธรรมข้อกรณา เป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติทั้งในระดับบุคคล สังคม วิชาชีพ และเป็นหน้าที่ตามกฎหมายอีกด้วย

นอกจากนี้ คุณธรรมข้อกรณา ยังเป็นหลักธรรมคำสอนที่สำคัญของหลายศาสนา เช่น ศาสนา เช่น ได้กล่าวไว้ว่า หลักธรรมที่แสดงถึงความเห็นใจผู้อื่น มี 4 ประการคือ มีความกรุณาโดยไม่หวังผลตอบแทน ยินดีในความได้ดีของผู้อื่น มีความเห็นใจในความทุกข์ยากของผู้อื่น รวมทั้งช่วยเหลือให้เขาพ้นทุกข์ร้อนนั้นและมีความกรุณาต่อผู้ทำผิด ศาสนาซิกข์ให้ถือคติว่าตนเกิดมาเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นทุกข์แก่คนอื่นและนำความเจริญให้แก่ชาติ ศาสนา ศาสนาคริสต์มีพระบัญญัติว่า จงอย่าฆ่าคนอันรวมถึงการไม่โกรธ ไม่ด่า ไม่กล่าวคำหยาบต่อคนอื่น ๆ แต่ให้มีความรัก ความกรุณา ความเสียสละและการรู้จักให้อภัยเสมอหน้ากันทุก ๆ คน ในศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูมีสารธรรมเช่น อหิงสารธรรมสอนไม่ให้เบียดเบียนกันและกัน ศาสนาโซโรอัสเตอร์ สอนให้มีความเมตตากรุณาต่อสัตว์ที่ให้คุณประโยชน์ และให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อบุคคลผู้สมควร ศาสนาเต๋าสอนให้คนบำเพ็ญคุณสมบัติอันเป็นแก้ว 3 ประการคือ ความเมตตากรุณา ความกระหมัดกระหม่อม และความอ่อนน้อมถ่อมตน⁵

³ วิรัช ชูสูงเนิน, *จรรยาบรรณครูและประสบการณ์วิชาชีพครู* (พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตภาคเหนือ, 2527), หน้า 130.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 132.

⁵ พิชัย นิลทองคำ, *ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1-6 อาญา แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535* (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2535), หน้า 708.

⁶ คุณ โทจันทร์, *ศาสนาเปรียบเทียบ* (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2537), หน้า 97-135.

ในทางพระพุทธศาสนา บรรดาหลักธรรมต่าง ๆ ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้แล้วนั้น ล้วนเกี่ยวข้องกับคุณธรรมข้อกรณาทั้งสิ้น จะเห็นได้ว่า คุณธรรมข้อกรณา มีความสำคัญถึงขั้นเป็นหนึ่งในพระคุณทั้งสามของพระพุทธเจ้า เช่น ในบทสวดมนต์ที่สรรเสริญพระคุณของพระพุทธเจ้าว่า “นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต, อะระหะโต, สัมมาสัมพุทธัสสะ” เป็นการระลึกถึงองค์คุณทั้งสาม ได้แก่ พระมหากรุณาธิคุณ (ภะคะวะโต) พระบริสุทธิคุณ (อะระหะโต) และ พระปัญญาคุณ (สัมมาสัมพุทธัสสะ) ตามลำดับ และในบทสวด ทำวัตรเช้า ตอนหนึ่งว่า “พุทโธ สุสุทโธ กรณามะหัตถะโว” “พุทโธ” แปลว่า ผู้ตรัสรู้ แสดงพระปัญญาคุณคือ ความรู้จริง “สุสุทโธ” แปลว่า ผู้บริสุทธิดี แสดงพระบริสุทธิคุณของพระพุทธเจ้า และ “กรณามะหัตถะโว” แปลว่า มีกรณาดังห้วงมหรณพคือห้วงทะเลหลวง แสดงพระกรุณาคุณ

ในคัมภีร์ปรมัตถมัชชุตสา^๙ ได้กล่าวถึงพระพุทธคุณไว้ 2 ประการ คือ

1. ปัญญา ซึ่งให้สำเร็จพุทธภาวะ ที่เน้นถึงอรรถहितสมบัติ ประโยชน์หรือหน้าที่เพื่อตน เป็นต้น
2. กรณา ซึ่งให้สำเร็จพุทธกิจความเป็นโลกนาถ(ที่พึ่งของโลก)ที่เน้นถึงปรหิตสมบัติ ประโยชน์หรือหน้าที่เพื่อผู้อื่น เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้น ในคัมภีร์วัชรพุทธวิถีกา^{๑๐} ยังกล่าวถึงพุทธกิจว่า มี 2 ประการคือ ญาณกิจ และ กรณากิจ ซึ่งหมายถึงสิ่งที่ทรงบำเพ็ญด้วยพระญาณ และสิ่งที่ทรงบำเพ็ญด้วยพระกรณา^{๑๑}

ในพรหมวิหารสี่^{๑๒} ซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับปฏิบัติเพื่อให้บุคคลอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ก็ยังปรากฏ มี “กรณา” เป็นข้อหนึ่งอีกด้วย

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฒโน), พระบรมราชาวาท พระราชดำรัส นวกานูสาสน์ จิตตภาวนาธรรมบรรยาย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, 2524), หน้า 24.

^๙ คัมภีร์ปรมัตถมัชชุตสา เล่มที่ 1, หน้า 338.

^{๑๐} คัมภีร์วัชรพุทธวิถีกาฉบับพม่า, หน้า 34, ฉบับไทยยังไม่ได้พิมพ์.

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 525.

^{๑๒} ที.ม. 10/184/151; ที.ปา. 11/228/174; อภิ.ส. 34/190/78-80.

ถึงแม้ว่า หลักรรรมข้อกรณา จะปรากฏอยู่ในระเบียบ ข้อบังคับทางอาชีพ ด้วยทกกฎหมาย และ คำสั่งสอนในทางศาสนาอย่างเด่นชัดแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีปัญหาเชิงจริยธรรมที่เกี่ยวกับหลักรรรมข้อ กรณา จำแนกได้ 3 ประเด็น คือ

1. ความสับสนในเชิงการใช้ภาษา ซึ่งเป็นความนิยมและความเคยชิน ที่มีมักจะใช้คำว่า “กรณา” ความคู่กับคำว่า “เมตตา” ส่งผลให้มีความเข้าใจความหมายของกรณา และใช้กรณาในทางที่ผิดและ สับสน จนเกิดความคลาดเคลื่อนไปจากความหมายที่แท้จริงของคำว่า “กรณา” ในทางพระพุทธศาสนา
2. ปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติกรณา ซึ่งบุคคลส่วนใหญ่ยังปฏิบัติกรณา ไม่สอดคล้องกับ ความหมายที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา เช่น การกระทำการุณยฆาต และการเลี้ยงสัตว์เพื่อนำไปฆ่า เป็นอาหาร ในงานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานศพ เป็นต้น
3. ปัญหาเกี่ยวกับการละเว้นที่จะปฏิบัติหลักรรรมข้อกรณา โดยประเด็นนี้ บุคคลส่วนใหญ่มัก เข้าใจว่า กรณา เป็นสิทธิที่จะกระทำหรือไม่ก็ได้ แต่แท้ที่จริงแล้ว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สมควรที่จะ ปฏิบัติกรณาโดยถือเป็นภาระและหน้าที่ของมนุษย์ อีกด้วย

ประเด็นปัญหาและความขัดแย้งเกี่ยวกับคุณธรรมข้อกรณาทั้งสามประการที่กล่าวมาแล้วนี้ ได้ ปรากฏและสั่งสมเป็นเวลานานยาวนาน จนกลายเป็นกรณีตัวอย่างที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา จนยากแก่การ แก้ไข และกลายเป็นปัญหาเชิงจริยธรรมในสังคมไทยมาโดยตลอด

เนื่องจากสังคมไทย ยังคงมีความศรัทธาและผูกพันอยู่กับสถาบันศาสนาโดยมีพระพุทธศาสนา เป็นหลัก ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ปัญหาเชิงจริยธรรมในประเด็นที่เกี่ยวกับคุณธรรมข้อกรณานี้ สมควรแก้ไข ได้ โดยอาศัยหลักรรรมของพระพุทธศาสนาตามแนวทางฝ่ายเถรวาท ซึ่งมีกฎเกณฑ์อย่างชัดเจนเป็น เครื่องวัด ทั้งในการคิดและในการปฏิบัติหลักรรรมข้อกรณาของมนุษย์ ต่อตนเองและบุคคลอื่น จึงเห็น ควรศึกษาวิจัยอย่างละเอียด 2 ประเด็น ดังนี้

1. ศึกษาเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับองค์ธรรมของกรณาว่า มีลักษณะพื้นฐานเฉพาะเป็นอย่างไร และเมื่อ ประกอบกันเข้าแล้วแสดงให้ทราบว่า เป็นความกรณา ซึ่งอาจเข้าใจได้ และมองเห็นได้ว่า การคิด อย่างนี้เป็นความคิดที่เรียกว่า กรณาจิต และการปฏิบัติอย่างนี้เป็นปฏิบัติเชิงกรณา (กรณากิจ)
2. นำทฤษฎีเกี่ยวกับองค์ธรรมของกรณา มาเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ปัญหา การปฏิบัติเชิง จริยธรรม เช่น การกระทำการุณยฆาต และการเลี้ยงสัตว์เพื่อนำไปฆ่าเป็นอาหาร เป็นต้น

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาถึงองค์ธรรมของ “กรรณา”
- 1.2.2 เพื่อศึกษาเกณฑ์ในการวินิจฉัยปัญหาเชิงจริยธรรม และหาแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักธรรมข้อกรรณา

1.3 ประโยชน์ที่จะได้รับจากการทำวิจัย

- 1.3.1 ได้ทราบมโนทัศน์เกี่ยวกับองค์ธรรมของ “กรรณา” อย่างกระจ่างชัด
- 1.3.2 ได้หลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติกรรณาอย่างถูกต้อง และครบองค์ธรรมของกรรณา ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท จนสามารถวิเคราะห์และแยกแยะการกระทำหรือ ปรากฏการณ์ทางสังคมว่าการกระทำอะไร ลักษณะใด และอย่างไร เป็นกรรณา

1.4 ขอบเขตและวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร(Documentary Research) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความคิดเชิงจริยธรรมเรื่องกรรณา ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยอาศัยข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง พ.ศ.2525 และอรรถกถา นำมาอธิบาย ประยุกต์เข้ากับเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันแล้ว เสนอแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์

1.5 ทรัพยากรสำคัญจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 1.5.1 เกสรา ศรีพิชญการ. เมตตามรณะกับบทบาทพยาบาล. เชียงใหม่ ; คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2534.

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ ได้กล่าวถึง “เมตตามรณะ” ว่า เป็นการช่วยให้ผู้ป่วยอาการหนัก ซึ่งแพทย์แน่ใจแล้วว่า ไม่มีทางรอดชีวิตให้ได้พบกับความตายอย่างสงบ ปราศจากความเจ็บปวด ทุกข์ทรมาน จากนั้น ได้นำเสนอหลักเกณฑ์ต่าง ๆ มาประกอบการตัดสินใจแล้ว ก็ยังไม่สามารถสรุปได้ว่า เมตตามรณะเป็นสิ่งที่สมควรกระทำ รวมทั้งได้เสนอแนะอีกว่า ไม่ว่าผู้ป่วยจะอยู่ในสภาวะใดก็ตาม ไม่ควรอย่างยิ่งที่จะให้ยาเพื่อให้ผู้ป่วยตาย

1.5.2 นฤมล มารคแมน. ปัญหาจริยธรรมอันเกี่ยวเนื่องกับการุณยฆาต. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

วิทยานิพนธ์นี้ ได้วิเคราะห์ปัญหา “การุณยฆาต” ว่า เป็นการทำให้เกิดความตายที่สงบและง่ายไม่ซับซ้อน เป็นการกระทำที่ช่วยเมตตา เป็นผลดีต่อผู้ถูกกระทำซึ่งทนทุกข์จากโรคที่รักษาไม่หาย และต้องเป็นการทำให้ตายโดยผู้ถูกกระทำไม่เจ็บปวด ทรมานทรมานจากการกระทำ จากนั้น ได้พยายามแสดงให้เห็นว่า การุณยฆาต ไม่ได้เป็นการกระทำที่มีผลดีต่อผู้ถูกกระทำ และความเมตตาอย่างเดียวก็ไม่เป็นเหตุผลเพียงพอในการทำการุณยฆาตอีกด้วย